

PETRIK IVÁN

BEVEZETÉS NAGY IVÁN HERALDIKAI KÉZIRAT-TÖREDÉKÉHEZ

Nagy Iván alábbiakban közölt heraldikai tanulmánytöredéke,¹ melyet, ahogy címéből kiderül 1872 és 1875 között írt szerzője, nyilván nem változtatja meg gyökeresen a heraldikáról alkotott elképzeléseket, nem helyezi más megvilágításba e szakterületet, ugyanakkor, már csak megalkotásának nagyon korai dátuma miatt is, kétségtől tudománytörténeti érdekességgel bír.

Nagy Iván, akinek neve múlhatatlanul összeforrt nagy genealógiai munkájával, a heraldika tudományos művelésének is az egyik legfontosabb kezdeményezője volt. Nyilván e két tény egymástól nem elválasztható, s a pecsétant is ideszámítva, különösen a kezdeteknél, e három egymást sokmindenben átfedő segédtudomány kutatása és feldolgozása nagyon is összefonódott. Ez Nagy Iván munkásságában is kitapintható: Magyarország Családai címekkel és nemzedékrendi táblákkal című munkájához² olyan mennyiségű forrást tanulmányozott át,³ sőt másolt le, ami minden későbbi értekezéséhez szilárd alapot teremtett. Publikációinak számbavétele⁴ is ezt jelzi, számos vexillológiai, szfragisztikai és természetesen heraldikai tanulmány került ki kezei közül.⁵

-
- 1 Nógrád Megyei Levéltár Balassagyarmati Részlege, XIV. 3.3. A III/1-4. Nagy Iván akadémikus, történész iratai.
 - 2 Nagy Iván: Magyarország családai címekkel és nemzedékrendi táblákkal. 13 kötetben, Pest, 1857-1867
 - 3 Nagybákay Péter: Nagy Iván heraldikai és genealógiai munkássága. In: Muzeumi, Mozaik, Salgótarján, 1986. Nagybákay is utal erre ebben a tanulmányában és más megállapításai is egyezők jelen dolgozatom következtetéseivel.
 - 4 Nagy Iván publikációs jegyzéke. A kísérő tanulmányt írta és jegyzetekkel ellátta Petrik Iván. In: Nagy Iván Emlékkönyv (megjelenés alatt)
 - 5 Jegyzékét lásd a Bevezető után

Nagy Iván a heraldikus

A tudós heraldikai munkásságára koncentrálva nem érdektelen végigvezetni ezt a szálát az életén, márcsak azért sem, mert egy segédtudomány „születésének” nehézségeire is rámutat.

Több kisebb publikáció után akadémiai székfoglalója témájául választja a címertant. Alaposan elemzi a családi címerhasználatot, s az általános heraldikai kérdésekhez (alaktan) érve, azokról pusztán annyit mond, hogy azoknak a problémáknak a tisztázására egy másik tanulmányt szentel. Nagybakay Péter a heraldikai szaknyelv kialakulatlanságának tudja be e halasztást, ami minden bizonnyal így volt, hiszen a XIX. századi címertani munkák (így az alább közölt Nagy Iván tanulmány is⁶) hangsúlyozzák úttörő jellegüket, s e szakterület kevésbé preferált voltát, ami egyben azt is jelentette, hogy mindegyik lényegében kísérletnek tekinthető egy addig kellőképpen fel nem dolgozott tudományág hazai meghonosítására. Mindenesetre úgy tűnik, Nagy Ivánt e kérdéskör komolyabban már az ötvenes évek végétől foglalkoztatta. Később (1872-75-ben) elsőként a magyar történészek közül kísérletet tett egy általános heraldikai mű megírására, majd Csergheő Gézával részt vett a Siebmachers Wappenbuch⁷ összeállításában, de nem fejezte be. Sok mindenben megalapozatlannak tartotta Csergheő álláspontját. Figyelemre méltó, hogy mindezekkel párhuzamosan az Akadémia számára folyamatosan ír szakvéleményeket heraldikai témában, amelyeket elsősorban a nagyon kritikus hangvételük jellemez.

A félbeszakadt tanulmány

1870-től Nagy Iván az Oszágygyűlés Képviselőházi Naplójának szerkesztője, előtte tizenöt éven át a pesti Egyetemi Könyvtár alkalmazásában állt – ekkor írta tehát e munkáját, tizenkét évvel azután, hogy először szólt hozzá a témához részletesen. Levelezéséből kiderül, hogy a hetvenes évek legvégén is foglalkoztatta egy

6 Lásd az Előszó bevezető sorait

7 Siebmachers Grosses und Allgemeines Wappenbuch. Bd. 4. Nürnberg 1885-86.

általános heraldika megírásának terve.⁸ Nem tekinthetjük tehát az 1872-es munkáját, kivételes és elszigetelt jelenségnek. Ugyanakkor, és éppen ezért, nem találjuk igazán magyarázatát annak, hogy miért maradt csonka e dolgozat.

A tanulmányból kitűnik, hogy kísérletet tett a terminológiai problémák tisztázására, ha néhány kifejezése ma már megmosolyogtatja is az olvasót, mindenesetre voltak megoldásai. Ez nem tartható tehát elegendő magyarázatnak a tanulmány befejezetlenségére, s bár határozott indoklást a fellelhető forrásokból nem lehet nyújtani, s találgatásokba sem érdemes bocsátkozni, figyelemre méltó, s ide tartozik az 1875. évi Századok egyik tárcája.⁹

„Végül megjegyezzük még, hogy ugyan az Akadémia történelmi osztálya Nagy Ivántól illusztrált czimerészeti munkát fog kiadni, [...] mi részünkről szívesen elismerjük ugyan az íly segédkönyvnek a maga mérsékelt hasznait [...], kérjük: valjon fölér-e az íly kézikönyv által nyerendő csekély szellemi haszon amaz aránylag igen tetemes költséggel, melybe ezen pompás illusztrációkkal tervezett kiadvány kerülni fog?”

Kortárs heraldikai munkák

E rövid bevezetőben érdemes belehelyezni e tanulmánytöredéket a kortárs heraldikai munkák sorába.

1869-ben jelent meg Ivánfi Ede ismert munkája a „Magyar Birodalom címeiről”,¹⁰ tehát ugyan korábban született, mint Nagy Iván jelen munkája, de egyrészt vizsgálódásainak köre is jóval szűkebb, másrészt pedig mellőz bármiféle alaktani, általános elméleti meghatározást.

Úgy gondolom lényegében ebben rejlik a munka már említett tudománytörténeti érdekessége, hogy tudniillik elsőként próbálkozott meg a heraldikai alapfogalmak

8 Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár. Levelestár. Nagy Iván Nyáry Alberthez, 1879.

9 Századok 1875. 66. p. A tárca írója ismeretlen.

10 Ivánfi Ede: A Magyar Birodalom vagy Magyarország s Réseinek címerei. Pest, 1869.

tisztázásával. Dolgozatában három helyen kísérel meg a címer szabatos meghatározását,¹¹ és ebben lényegében fellelhetőek a modern szakirodalom¹² által adott meghatározás alapelemei, vagyis a címer megkülönböztető funkciója, az állandósultság feltétele, a pajzsra helyezés követelménye, a címerek történetét vizsgálva pedig rámutat a címerhasználat fegyverviseléshez való kötődésére.

A XIX. században Ivánfi munkáján kívül, még három lényeges heraldikai mű jelent meg: Nyáry Alberté, az Altenburger-féle címergyűjtemény elé Tagányi Károly által írt tanulmány, és a század végén Bárczay Oszkár összefoglaló műve.¹³ Szerkezetében és részletességében Bárczay munkájához hasonlítható Nagy Iván e tanulmánya, mindkettő a külföldi szakirodalom mély ismeretén és alapos forrásfeltáráson alapul. A munkák történeti részét tekintve ugyan valamennyien a címerek ókori eredzettségéről beszélnek, de ez megfelelt a tudomány akkori felfogásának, és általános nézet volt. A heraldikai szaknyelv kialakítására tett kísérleteik önmagukban is érdekesek, hosszabb vizsgáldást igényelne a különböző variánsok tanulmányozása, mely jelen bevezetőnknek nem lehet célja.

Végezetül meg kell jegyezni, hogy a tanulmány közreadásakor, az eredeti kéziratához képest kisebb változtatásokat hajtottam végre a dolgozat szerkezetén, amelyek azonban lényeges eltéréseket nem okoztak. Nagy Iván saját kezű törléseiből, javításaiból csak a szövegbe illő, végleges variációt közlöm. A dolgozatban fellelhetőek kihagyások és hiányok is, amelyek a kézirat befejezetlenségét tükrözik.

11 A Bevezetés első soraiban, a Bevezetés 1.§-ban, valamint az alaktanról szóló fejezet 1.§-ban.

12 Bertényi Iván: Kis magyar címertan. Bp., 1983.

13 Nyáry Albert: A heraldika vezérfonala. Bp., 1886.
Magyarország címertára. Kiad.: Altenburger Gusztáv, bevezetőt írta Tagányi Károly. Bp., 1881.

Bárczay Oszkár: A heraldika kézikönyve Bp., 1897.

Nagy Iván heraldikai, szfragisztikai és vexillológiai tanulmányai

A nógrádi nemesség két 1663-ban készült zászlójáról. In: Magyar Académiai Értesítő, 1848.11.sz. és 1850.1.sz.

Nőtécsi bírák pecsétje. In: Uj Magyar Muzeum, Pest 1850-51. évi foly. 635. p.

Még néhány magyar köriratú pecsét. In: Magyar Történelmi Tár VI. köt. 1859. 258-260. p.

Adalék a Magyar Czimertanhoz. Akadémiai székfoglaló kivonata. In: Magyar Tudományos Akadémia Philosophiai és Történelmi Osztály I. köt. 168-172. p.

A Drágffyak igazi címere. In: Vasárnapi Ujság, 1864.16.sz. 150. p.

Técső város pecsétéről. In: Századok, 1867. 422-425. p.

Magyar Koronázási jelvények. In: Magyarország képekben. szerk.: Nagy Miklós, 1867. I. köt. 234-236. p.

Ujlaky Lőrincz pecsétje 1519. In: Archeológiai Értesítő, 1870. II.köt. 229-233. p.

Czimertani kérdések. In: Archeológiai Értesítő, 1870. II. köt. 260-262. p.

A régi (Szent Iványi féle) pecsétről. In: Archeológiai Értesítő, 1871. IV.köt. 157-158. p. (G-y jegy alatt)

Budapest címerei. In: Vasárnapi Ujság, 1873. 14. sz.

Szent Adalbert képével ellátott pecsétek. In: Századok, 1874. 56-58. p.

Magyar köriratú pecsétek. In: Századok, 1874. 136-137. p.

Liptói Bogomér fiainak pecsétje a XIII. századból. In: Archeológiai Értesítő, 1878. 173-180. p.

Elmélkedés a címér és származástan méltatásáról. In: Turul, 1883. 3-4. p.

Adalék az egyházi sphragisticához. In: Turul, 1883. 50-52. p.

Beatrix és Izabella királynék pecsétjei. In: Turul, 1883. 67-69. p.

Simontornyai Imre erdélyi vajda 1370. évi pecsétje. In: Turul, 1884. 78. p.

Pecséttani adalékok. In: Turul, 1884. 128. p.

Chontos család címere és heraldikai észrevételek. In: Turul, 1886. 162. p.

Szlopnai család és címere. In: Turul, 1887. 18. p.

Báró Nyáry Albert Heraldikájának ismertetése. In: Turul, 1887. 96. p.

Kéziratban¹⁴

Altenburger címergyűjtéséről vélemény

Bírálat a Magyarország Címere és színei pályaműnek

Magyarország címere (franciául)

Czímertani kérdések

14 Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Quart. Hung. 3011